

ЈЕДНО НЕПОЗНАТО ДЕЛО НАШЕГ КРСТОРЕЗА

Откупом стојећег крста који је митрополит Јосиф Рајачић поручио у Бечу 1847. године и поклонио га своме брату јереју Исаку, о чему сведочи натпис на стопи крста, збирке Историјског музеја Србије обогаћене су једним вредним делом српског крстореза (инв. бр. ИМС 1200).

Дрворезни крст димензија $11,2 \times 5,8 \times 1,1$ cm, који се налази у позалаћеном постолу, рађен је од шимшировог дрвета из једног комада са по шест поља на свакој страни (сл. 1 и 2).

На аверсу приказани су: Крштење Христово, Обрезање, Преображење, Рођење Христово, Срећење и Константин и Јелена, а на реверсу: Распеће, Лазарево васкрсење, Благовести, Утазак у Јерусалим, Скидање с крста и Силазак у ад. Ивица крста није украшена, сем при дну, где је започет орнамент у виду цик-цак линије.

Већина сцена припада циклусу Великих празника. Иконографски, оне се везују за решења прихваћена и устаљена још у средњовековном монументалном сликарству.¹ Минијатурни облик поља ($1,5 \times 1,8$ cm и $1,5 \times 2,5$ cm) не спречава мајстора да догађаје прикаже у потпуности и без сажимања. Циклус Великих празника проширен је и сценом Обрезања Христовог, темом која се у српској уметности јавља тек крајем XVIII века² под утицајем руског сликарства тога времена.³

Сцене су смештене у простор наглашен архитектуром и пејзажом. Најчешће, у позадини је архитектура пуна лучних отвора резаних у два плана, чиме је створен утисак перспективе. Луци и бифоре, а не ретко и вишелучни отвори на аверсу и реверсу, дају крсту прозрачност, која се у дрворезбарству обично постиже техником ажурирања. Сличност у начину приказивања архитектуре са Рајачићевим крстом показује и више крстова из збирке Музеја Српске православне цркве (инв. бр. 4502, 4503, 4504 и 4507) као и крст из цркве у Сурдуку.⁴

Док је архитектура обрађена детаљно и реално, пејсаж је схематичан. То су обла или куполаста брда са стилизованим растињем израђеним у виду ситних паралелних зареза.

Фигуре су приказане углавном целе, добро пропорционисане, а поједине, тамо где то простор дозвољава, и издужене (Благовести, Распеће, Крштење). Оне нису статичне, неке су чак и живих покрета, као анђео у Благовестима, св. Јован у Крштењу (сл. 3), апостоли у Пре-

¹ Крштење Христово у Св. Димитрију у Пећи, Распеће у Старом Нагоричину, Васкрсење Лазарево у Св. Димитрију у Пећи, Скидање с крста у Руденици.

² Лазар Мирковић, Теодор Крачун, Београд, 1953.

³ Сретен Петковић, Живопис цркве Успења у Српском Ковину, Зборник за друштвене науке Матице српске, 23, Нови Сад, 1959.

⁴ Загорка Маринковић, Један ручни крст из цркве у Сурдуку, Зборник Музеја примењене уметности, Београд, 6—7, 1960—1961.

ображењу. Изузетном лепотом одликује се покрет главе код већине фигура. Благо приклоњене једна према другој, оне одражавају унутарња осећања личности — жалост у Скидању с крста, пијетет и адорирање у Сртењу, Уласку у Јерусалим, Васкрсењу Лазаревом, Обрезању. Ликови имају оштре црте и мрких су погледа. Озбиљни изрази проистичу из карактеристичне обраде лика у виду троугластих сегмената на образима и дубоких крупних очију. У обради драперије мајстор примењује графицистички поступак. Читаве површине прекривене су низовима паралелних линија, или ребрастих зареза, зависно од пада драперије и покрета.

У тражењу аналогија иконографским решењима и стилским одликама, највећу блискост са Рајачићевим крстом показује крст који је 1799. године изрезбарио Хаџи-Рувим (сада у Народном музеју у Београду, инв. бр. 2227). Од укупно дванаест сцена на сваком крсту, по девет се понавља на оба. Иконографски, оне су у тој мери сличне да је највероватније да су оба крста рађена према истим предлошцима. Није искључено да је један од њих послужио као узор приликом израде другог.

Несумњиву везу између ова два дела доказује и сличност стилске обраде. Начин на који су приказани архитектура, пејзаж, ликови и драперија дозвољава претпоставку да је исти мајстор израдио оба крста. Већу прецизност и мекоћу резбарије Хаџи-Рувимовог крста, свакако је омогућио и 3,5 пута већи формат. Архитектура је компонована од истих елемената — лучних отвора и куполастих завршетака, на Хаџи-Рувимовом крсту остварена у знатно виткијим контурама, често и вишеспратним. Пејзаж се понавља на оба крста и по облику и по начину обраде. Исто се може рећи и за ставове и покрете фигура. Положај Христове главе која пада на раме, ноге благо савијене у коленима и у страну, идентично су приказани у обе сцене Распећа (сл. 5 и 6). Обрада Христовог наог тела у сценама Крштења и Распећа (сл. 3, 4, 5 и 6) скоро да се и не разликује, изузев ону мекоћу којом се у целини одликује Хаџи-Рувимов рад. У обради драперије и косе на оба крста спроведен је исти графицистички поступак, с тим што је обрада на Рајачићевом крсту нешто једноставнија. Правац и врста набора као и зареза којима је представљена коса понављају се негде и до детаља. Већа рељефност којом се одликује Хаџи-Рувимов рад не умањује стилску блискост између ова два крста. Целом дужином ивице Хаџи-Рувимов крст украшен је орнаментом у виду цик-цак линије. Истоветни мотив налази се при дну Рајачићевог крста.

Најзад, једну можда не случајну везу између ова два крста могуће је открити и анализом њихових пропорција. Оба су рађена у истим сразмерама — у односима простих бројева. Дужина горњег крака код оба крста служи као јединица којом се одређују димензије и пропорције целог крста. Овај део према укупној дужини код Хаџи-Рувимовог крста стоји у односу 1 : 3, а код Рајачићевог 1 : 4. Ширина крста, у оба случаја, према дужини налази се у односу 1 : 2. Већу доследност у спровођењу једног пропорцијског система показује мајстор Рајачићевог крста, јер дужином горњег крста, која му служи као основна јединица, одређује и ширину крста, што се код Хаџи-Рувимовог крста не уочава.

Сличност са Рајачићевим и Хаџи-Рувимовим крстом показује једна дрворезна икона са представама светитеља и сценама из Богородичиног и Христовог живота⁵ (сл. 7 и 8). Како се исте сцене понављају на Хаџи-Рувимовом и Рајачићевом крсту, могуће је установити иконографску сличност између ових дела. Очигледно је да је коришћен исти узор — Скидање с крста и Распеће на исти начин су решена на Хаџи-Рувимовом крсту и икони, Срећење на Рајачићевом крсту и икони, док су Благовести на сва три дела подједнако приказане.

Међусобну везу потврђују и заједничке стилске одлике. Начин на који је приказана архитектура, на икони допуњена новим елементима, ликови изведени помоћу истих троугластих сегмената, све се то понавља на сва три дела нашег резбарства. Оштрина резања, грубља обрада ликова, већа линеарност у приказивању драперије и мањи смисао за пропорционисање фигура одлике су мајстора иконе, али га стилски знатно не удаљују од оба претходна рада.

Разлике у степену уметничког достигнућа не искључују могућност приписивања сва три дела једном аутору, у овом случају Хаџи-Рувиму. Ако би ову претпоставку заснивали само на иконографским аналогима, прихватљивији би био закључак о постојању једног круга мајстора који су радили према истим предлошцима. Међутим, како и начин стилске обраде указује на међусобну повезаност, претпоставка о једном мајстору изгледа вероватна.

У том смислу не би требало занемарити један Хаџи-Рувимов запис у страсном јеванђељу манастира Боговађе, којим је посведочио да је „содѣлалъ два крѣста“.⁶ Како је до данас познат само крст из 1799. год., а анализа Рајачићевог показује несумњиву сличност са њим, може се претпоставити да је ово тај други.

Интересантна је чињеница да су и Рајачићев крст и икона доспели у Сремске Карловце. Сигурно је да је и неколико деценија после смрти Хаџи-Рувим важио за „искусног крсторезца“, као што је сâм себе називао,⁷ што без сумње доказује и митрополитов избор.

⁵ Захваљујем проф. др Дејану Медаковићу на уступљеним снимцима.

⁶ Лазар Мирковић, *Старине манастира Боговађе*, Споменик САН, ХСІХ, Београд, 1950.

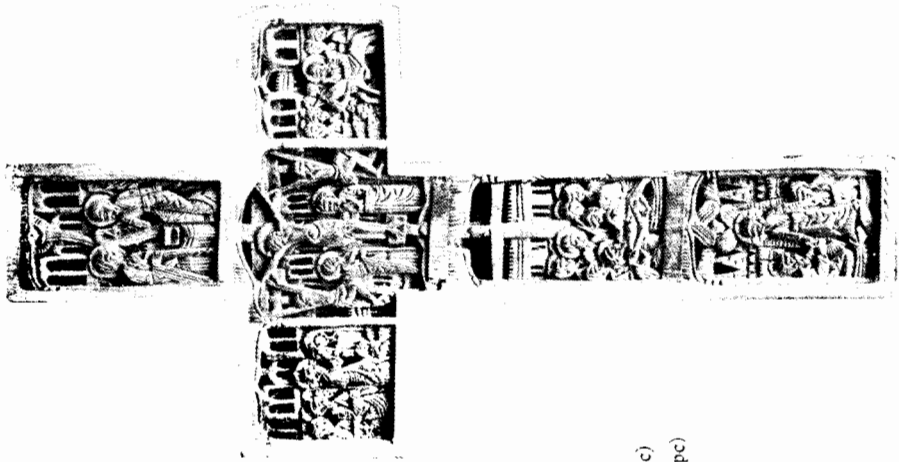
⁷ Исто.

EIN UNBEKANNTES WERK VON UNSEREM KREUZ-HOLZSCHNITZER

Das, im Holz geschnittenes, auf einem vergoldeten Postament stehende Kreuz des Metropolitens Rajačić befindet sich im National-Museum Serbiens und ist ein hervorragendes Werk der serbischen Holzschnitzerei. Die Dimensionen des Kreuzes sind die folgenden: 11,2 x 5,8 x 1,1 cm. Auf der Vorderseite sieht man das Tauffest Christi, die Beschneidung, die Verklärung, die Geburt Christi, die Darstellung Christi und Konstantin und Helene. Auf der Rückseite befinden sich die Kreuzigung, Lazars Auferstehung, Mariä Verkündigung, der Einzug in Jerusalem, die Beweinung Christi und die Höllenfahrt Christi. Im unteren Teil ist das Kreuz mit einem Ornament von Zik-Zak-linien geschmückt.

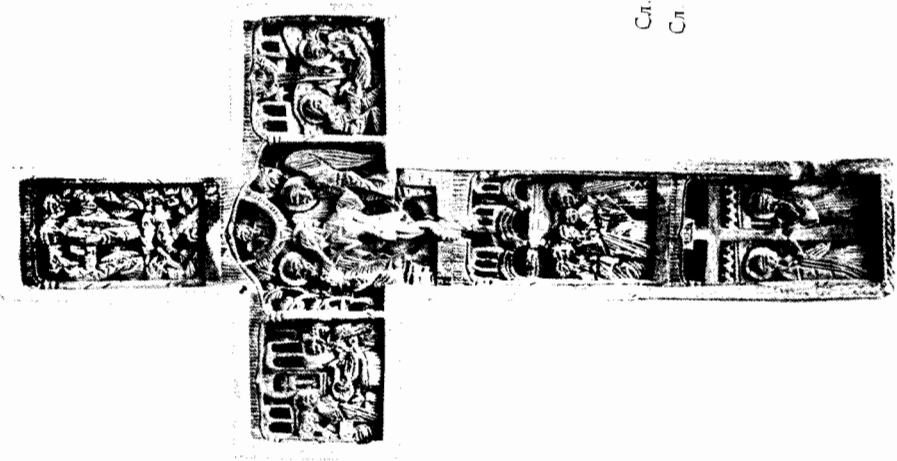
In der Suche nach einer Analogie mit dem Kreuz von Rajačić findet man das Kreuz, welches Hadji-Ruwim im Jahre 1799 ausgeschnitten hatte. Es befindet sich jetzt im National-Museum in Belgrad. Ausser der ikonographischen Ähnlichkeit sind beide Kreuze im identischen Stil bearbeitet.

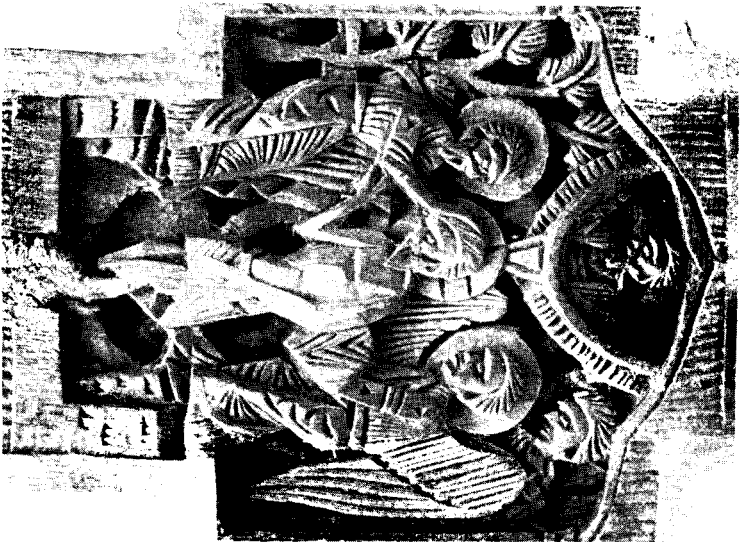
Ljiljana Mišković

Сл. 1 (лево) — Рајачиџев крст (аверс)

Сл. 2 (десно) — Рајачиџев крст (реверс)

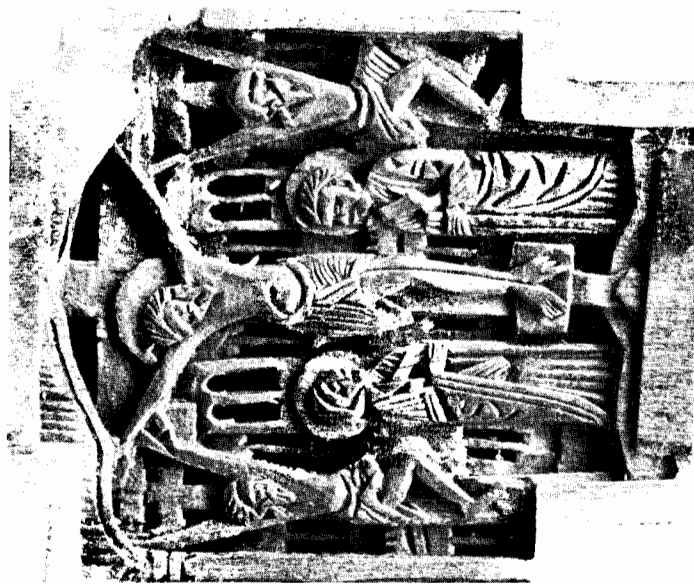
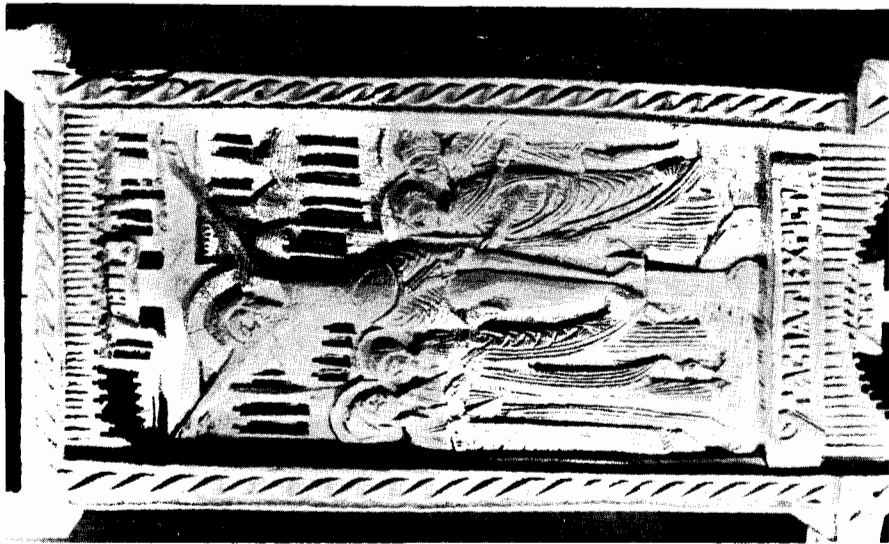

Ст. 3 — Радавичен крст, Критсье, Христово

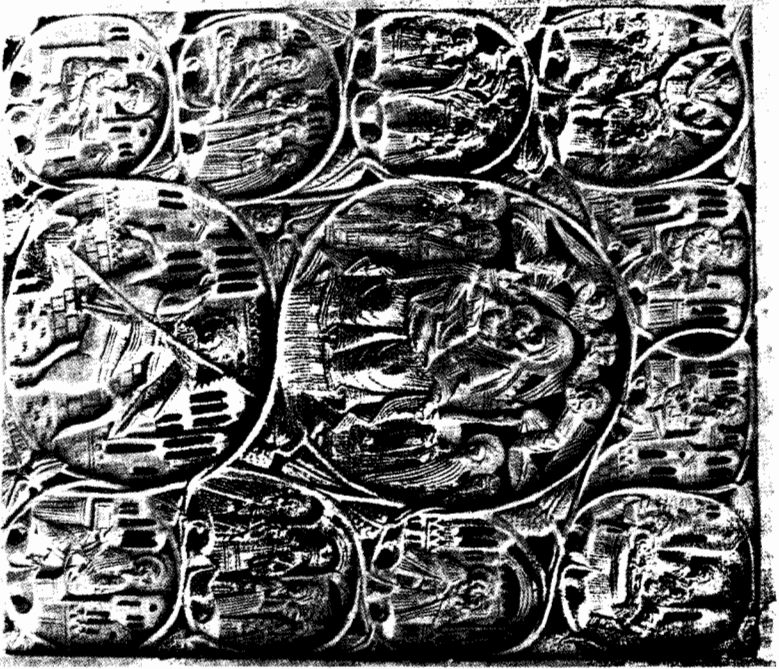
Ст. 4 (десно) — Хаи-Рудимов крст,
Критсье, Христово

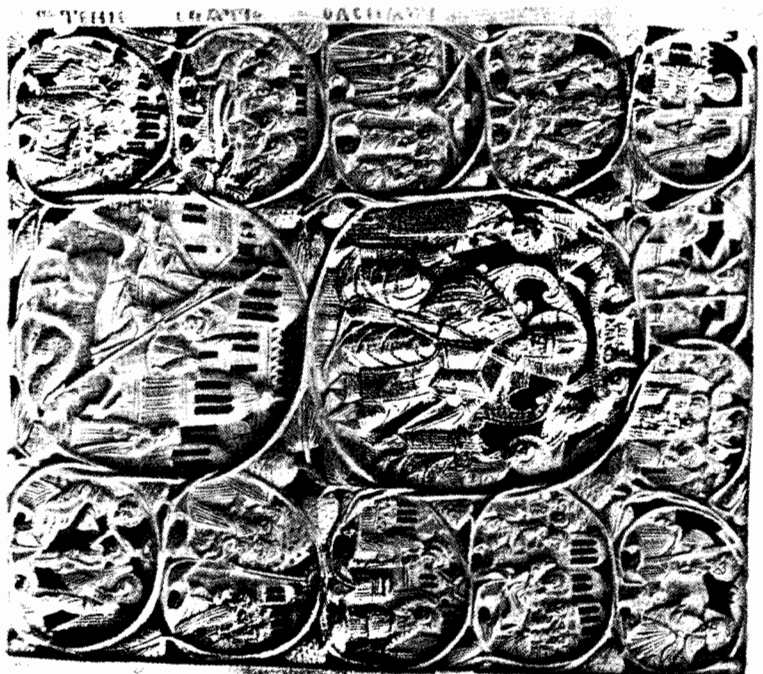

Сл. 5 — Рагачиџев крст, Раслеџе

Сл. 6 (десно) — Хаши-Ружићев крст, Раслеџе

Сл. 7 — Дворезія икона (аверс)

Сл. 8 — Дворезія икона (реверс)